

**ІНТЕГРОВАНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ УЧНІВ**

У статті представлені аналіз та узагальнення досвіду використання інтегрованих форм навчання у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів.

Професійна педагогічна освіта передбачає формування особистості студента-громадянина, потребує активізації його творчих сил та здібностей, а це неможливо без глибоких змін у системі підготовки спеціалістів, без підвищення їх загальноосвітнього рівня, професійної майстерності та мобільності, без формування інтелектуальних якостей.

Одним із провідних напрямів реформування системи національної освіти є посилення гуманізації навчально-виховного процесу, яка передбачає підготовку майбутнього вчителя початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів, забезпечення його сучасними технологіями формування творчої особистості учня.

Проблемі посилення творчої спрямованості професійної підготовки майбутнього вчителя завжди приділялася належна увага, зокрема таким її аспектам, як: пізнання суті педагогічної творчості, організація художньо-технічної творчості, обґрунтування ефективних форм і методів розвитку творчих здібностей майбутніх учителів.

Теоретичні проблеми професійної підготовки і формування особистості вчителя розглянуто в працях О.А. Абдуліної, О.А. Дубасенюк, І.А. Зязюна, М.П. Лещенко, І.Ф. Прокопенка, С.О. Сисоевої, В.О. Сластьоніна, О.С. Солодухіної; зміст, методи, форми навчання у вищих навчальних закладах – у публікаціях І.М. Богданової, О. Бульвінської, П.М. Воловика, А.С. Линди, В.О. Онищука, М.М. Фіцули та ін. Питання педагогічної технології вищої школи досліджені українськими вченими (А.А. Алексюк, В.Ю. Биков, В.І. Бондар, С.С. Вітвицька, С.У. Гончаренко, Р.С. Гуревич, В.А. Козаков, О.Г. Мороз, Н.Г. Ничкало, В.К. Сидоренко, С.О. Сисоева та ін.). Проблеми інтегрованих форм навчання розробляли в своїх працях такі педагоги-науковці, як Н.М. Бібік, І.М. Дичківська, М.Г. Іванчук, О. Отич, В.В. Пилипчук, О.П. Рудницька, В.П. Тименко та інші.

Метою цієї статті, що становить одну із складових нашого дослідження, є аналіз та узагальнення досвіду використання інтегрованих форм навчання у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів.

Сучасна початкова школа шукає гнучкі форми організації навчання. Заняття не можуть залишатися незмінними, і шляхи їх удосконалення різноманітні. Одним із актуальних напрямів підвищення ефективності підготовки майбутнього вчителя початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів є інтегрування навчальних дисциплін, під яким слід розуміти взаємне узгодження завдань з одного боку, та створення умов для поглибленого засвоєння навчального матеріалу – з іншого.

Інтегрування завдань із різних предметів на змістовому, мотиваційному та процесуальному рівнях позитивно перебудовує весь навчальний процес, а також сприяє поєднанню в одній дисципліні узагальнених знань і вмінь.

У Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи України інтеграція визначається як один із основних напрямів відродження національної школи. Метою інтегративних процесів є відображення їх у змісті освіти, що відбувається в сучасній науці та виробництві, запровадження ряду інтегративних курсів з метою формування цілісної наукової картини розвитку природи і суспільства та усунення навчального перевантаження.

У Державній національній програмі "Освіта" (Україна ХХІ століття) визначені стратегічні завдання реформування змісту освіти, до яких входять:

- відбір і структурування навчально-виховного матеріалу на засадах диференціації та інтеграції, забезпечення альтернативних можливостей для одержання освіти відповідно до індивідуальних потреб та здібностей;
- орієнтація на інтегральні рухи, пошук нових підходів до структурування знань як засобу цілісного розуміння та пізнання світу [1: 5].

Одним з найбільш важливих принципів мистецької освіти є принцип інтеграції. Він ґрунтується на тому, що "елементи всіх мистецтв завжди і всюди одні й ті ж самі, та кожне з мистецтв містить у собі в усій повноті решту" [2: 170].

Слово "інтеграція" походить від латинського слова "integer", що в перекладі означає "повний, цілісний". Інтеграція – це об'єднання в ціле раніше ізольованих частин. Інтеграційний урок – урок, який проводиться на основі інтеграції знань про певний об'єкт вивчення, одержуваних засобами різних навчальних дисциплін. Помилково інтегровані уроки називають по-різному: міжпредметні, комплексні, суміщені, але жодна з цих назв не відповідає суті такого уроку, це – різні дидактичні поняття. Міжпредметні зв'язки передбачають включення до уроку запитань і завдань з матеріалу інших предметів, що мають допоміжне значення для вивчення його теми. Це окремі, короткочасні фрагменти уроків, які сприяють глибшому сприйманню та осмисленню якогось конкретного поняття. Наприклад, на уроках читання в 3-му класі з теми "Прийди, весно, з радістю!" вчитель у бесіді активізує ознаки картин природи всередині чи наприкінці весни, залучає дитячі малюнки на весняну тематику.

В цьому випадку маємо справу з міжпредметними зв'язками уроків природознавства та малювання. Якщо ж учитель проводить урок на тему "Художній образ весни", на якому зінтегровано зміст із різних предметів і учні включаються в різні види діяльності, щоб у їхній свідомості та уяві виник художньо-літературний образ весни, то такий урок вважаємо інтегрованим.

Визначаючи інтеграцію мистецтв як послідовність етапів переходу від функціонування окремих видів мистецтв до різних варіантів їхньої взаємодії, О.П. Рудницька відповідно до цих етапів розглядала й процес формування художніх уявлень про різні типи і форми інтеграції мистецтв та аспекти інтеграції мистецьких знань: від опанування художньої мови моносенсорних мистецтв до відчуття і розуміння різних форм їх органічного сполучення. На цій основі вона обґрунтувала рівні інтеграції мистецтв, художніх уявлень та знань у галузі мистецтва: теоретичний і емпіричний, міжпредметний і внутрішньо-предметний, художній і позахудожній. Зв'язки, які виникають у ході інтеграції, відзначаються більшою варіативністю, різноманітністю і дозволяють цілісно охопити не тільки мистецькі явища, але й уявлення про мистецтво, мистецькі знання та художні враження. Саме тому інтегративний підхід, який передбачає різні варіанти, форми та етапи взаємодії мистецтв і сприяє формуванню в особистості полісенсорності, багатомірності відчуття й осягнення світу, набуває сьогодні пріоритетності у мистецькій освіті [3: 237-239].

Крім того, аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що багато аспектів цієї важливої проблеми потребують подальшого поглибленого вивчення.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях приділяється належна увага підготовці майбутніх учителів до педагогічної творчості, але в той же час проблема, присвячена інтеграційним формам підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів у навчальному процесі вищого закладу освіти, залишається недостатньо вивченою.

Розглянемо мету та завдання інтегрованих уроків у контексті різних видів мистецтва як один із сучасних варіантів занять, як шлях творчого спілкування вчителя зі школярами. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості включає завдання комплексної побудови інтегрованих дисциплін естетичного циклу: формування потреби у спілкуванні з мистецтвом; накопичення морально-естетичних уявлень, освоєння етико-естетичних скарбів у творах різних видів мистецтва; здатність до асоціації між просторовими, часовими та словесними видами мистецтва; розвиток інтегративних властивостей мислення та художнього сприймання, виховання уяви, інтелекту.

Процес викладання дисциплін художньої-естетичного циклу має зорієнтуватися на інтегративному підході.

Існуюча практика вивчення певних різновидів мистецтва розглядається як однобічна, неповна і не забезпечує цілісної підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньої-технічної творчості учнів. Тому вважаємо за доцільне ввести до навчальних планів вивчення інших різновидів мистецтва, яке може відбуватися у межах предметно-інтегративної моделі навчання. Модель має ґрунтуватися на виборі профільного виду мистецтва як домінуючого, доповнення його вивчення предметним викладанням інших мистецьких дисциплін та запровадження інтегрованого спецкурсу на зразок "Методика викладання художньої праці".

У системі вищої освіти, зокрема на педагогічному факультеті Житомирського державного університету імені Івана Франка, забезпечується комплексна підготовка вчителів початкових класів до проведення уроків трудового навчання, образотворчого мистецтва та художньої праці. Комплексна система включає в себе: методичну та практичну (фахову) підготовку студентів; педагогічну практику; різні організаційні форми позанавчальної роботи зі студентами.

На заняттях викладачі намагаються створити відповідні умови для художньо-технічної творчості й реалізації творчих здібностей та інтересів майбутніх учителів початкових класів, бо саме вони розвиватимуть творчу активність школяра, координуватимуть всю систему педагогічного впливу для формування позитивного ставлення до будь-якої творчої діяльності, в тому числі й до художньої праці. Майбутні вчителі початкових класів виконують завдання, що передбачають поступовий перехід від репродуктивної до репродуктивно-творчої, а далі й до художньо-творчої діяльності, що дає змогу забезпечити єдність інформаційного, почуттєво-емоційного, діяльнісного компонентів естетичної культури.

Слід зазначити, що майбутній фахівець – основний чинник у реформуванні освіти. Він має не тільки володіти своїм предметом, але й уміти вільно орієнтуватися у відповідній галузі знань, здійснювати інтеграцію в рамках суміжних дисциплін, будувати навчальні плани, формувати в учнів навички самоосвіти. Все це під силу педагогу як творчій індивідуальності. Вчитель такого рівня професіоналізму бачить високий особистісний смисл всього, що відбувається в процесі професійної діяльності.

Нова технологія розвивального навчання "Дизайн-освіта", зміст інтегрованого курсу "Методика викладання художньої праці", основи дизайну як творчого методу проектування та процесу створення гарних речей, етапи художньо-технічної творчості молодших школярів впроваджені в практику сучасної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Програма з художньої праці, розроблена В.П. Тименком, ґрунтується на засадах художньої педагогіки і розвиваючого навчання. Триєдина загальноосвітня мета досягається способом комплексного і різнобічного впливу на учнів засобами мистецтва: художнім словом, кольором, лінією малюнка, предметно вираженим образотворенням із різних пластичних матеріалів. Архітектонічні види творчості, інтегровані з образотворчим мистецтвом, забезпечують взаємодію та взаємодоповнюваність правої (художньо-образної) й лівої (словесно-логічної) півкуль мозку, сприяють повноцінному розвитку інтелектуальної, емоційної і вольової (дієво-практичної) сфер духовного життя особистості.

Структура програми містить блоки четвертих та узагальнених тем занять із триединою метою, а також варіативні теми. Художньо-образне формування тем, блоків В.П. Тименко спрямовує на актуалізацію, в першу чергу, мотиваційної сфери особистості, а не техніко-технологічної, як у всіх інших варіативних програмах з трудового навчання. Спочатку у дітей пробуджується бажання працювати, забезпечуються предметно-маніпулятивні дії для втілення словесних і графічних образів у різних легкооброблюваних матеріалах. Автор спрямовує діяльність дітей від уяви, фантазії до кінчиків пальців, від дитини до мистецтва, а не навпаки [4].

Художня праця – це діяльність, метою якої є створення матеріальних і духовних цінностей образотворчими, конструктивними й декоративними засобами. Складовими змісту предмета є елементи кольорознавства, графіки, композиції, декоративно-прикладного мистецтва, дизайну тощо. В.П. Тименко пропонує систематизувати програму курсу за віковими особливостями. А вже 6-7-річним дітям притаманне конкретно-чуттєве, художньо-образне сприймання довкілля. Спонукаючи дітей до точної диференціації та інтеграції кольорів, відтінків, форм, звуків, запахів, текстури матеріалів, можна досягти повноцінних образів сприймання.

Розвиток навчання і виховання "через мистецтво", залучення до конструювання, дизайн-освіти є природвиповідною основою для художньо-технічної діяльності молодших школярів. Художня праця – це інтегрований курс у змісті початкової освіти, адже формується цілісне міжпредметне утворення. Цей предмет у загальноосвітній школі інтегрується з "Природою", "Ознайомленням з навколишнім світом", "Рідною мовою", "Читанням", "Математикою", "Музикою". У процесі навчання ставлення учнів до навчальної діяльності стає емоційно-позитивним, творчим.

Ми вважаємо, що завдяки інтегрованим урокам стає можливим функціонування системи взаємодії видів мистецтва в учбовому процесі; ефективний естетичний вплив на формування художньо-технічних інтересів і потреб молодших школярів, їх евристичний розвиток на основі залучення до творчої діяльності (слухацької, виконавської тощо). Особливості комплексного впливу різних видів мистецтва у навчальному процесі – це не додаткове залучення на уроці одного виду мистецтва іншого. Мистецтво – це рівноправний учасник пізнавальної діяльності, виховного процесу та творчого розвитку.

Інтегрована форма навчання уроку "Художня праця" демонструється та аналізується на лабораторно-практичних заняттях курсу "Методика викладання художньої праці" майбутніми вчителями початкових класів. Студенти вчать поєднувати локальні знання з кожного предмета в широку, цілісну картину світу. Тема заняття містить зміст, образ, емоційний стан, моральне та естетичне значення. Загальна структура інтегрованих занять включає в себе:

I. *Вступ* – постановка мети, завдань уроку, актуалізація опорних знань, необхідних для свідомого сприйняття його змісту, повідомлення плану роботи.

II. *Основна частина* – розкриття змісту навчального матеріалу.

III. *Заключна частина* – підведення підсумків, організація та обговорення виставки робіт, оцінювання роботи учнів, визначення домашнього завдання.

Основна частина уроку більш варіантна порівняно зі вступом та заключною частиною. Це обумовлюється багатьма факторами, а саме: об'єкти вивчення бувають абстрактними і конкретними.

Основна частина уроку складається з розвитку конструктивно-художніх умінь:

1. Словесне образотворення (відбуваються формулювання творчих задумів у художній формі: складання загадки, декламування віршів, інсценізація, фрагменти казок).

2. Колірно-графічне образотворення:

- умінь розробляти ескізи (графічні проекти, макети, моделі, композиції), які б ілюстрували словесно сформульовані творчі задуми;

- умінь орієнтуватися у способах образотворення і вибирати з них особистісно-ціннісний (*одна група учнів розфарбовує зображення орнаменту, виконаного простим олівцем (ескіз); решта на основі ескізу викладає орнамент (за вибором) – з природних матеріалів, із м'якого дроту, ниток, тканини, паперу тощо*);

- умінь технічно грамотно реалізувати прийоми образотворчого мистецтва або художньої праці (*розмішування гуаші на палітрі, розм'якшення і розкачування пластиліну, вирізування деталей для аплікації орнаменту з кольорового паперу тощо. Особлива увага надається поясненню правил безпечної роботи й охайності*).

3. Предметно виражене образотворення (практична робота) виконується варіативно у складі творчих груп учнів. Наприклад, виготовлення "Казкової рибки":

1 група. Аплікація з паперу в техніці "мозаїка".

2 група. Карбування на фользі (чеканка).

3 група. Аплікація з природного матеріалу.

4 група. Ліплення з пластиліну.

5 група. Конструювання з кольорових ниток.

Учитель забезпечує школярам педагогічну ситуацію вільного вибору художньо-трудова завдань відповідно до їхніх вікових, психофізіологічних можливостей і потреб у формотворенні, в декоруванні.

На лабораторно-практичних заняттях інтегрованого курсу "Методика викладання художньої праці" майбутні вчителі початкових класів вчать інтегрувати художню працю з образотворчим мистецтвом або іншими навчальними предметами.

Отже, інтеграція – це процес взаємопроникнення наук, внаслідок якого основні компоненти суміжних дисциплін синтезуються в цілісну систему, тобто об'єднуються знання та вміння різних галузей наук в єдину цілісну картину світу. Щоб вирішити подібну проблему, слід використати інтеграцію різних навчальних предметів.

Для цього необхідно чітко розуміти та усвідомити, що інтегрувати і як це робити. На допомогу майбутнім педагогам ми розробили методично-практичні рекомендації щодо проведення інтегрованих уроків:

1. Перш ніж приступити до проведення інтегрованих уроків, учитель має ознайомитися з тим, які уроки можна поєднувати, щоб це поєднання було логічним.
2. Інтегрований урок повинен об'єднувати в собі зміст декількох дисциплін, які пов'язані спільною метою.
3. Підбір цікавого, змістовного матеріалу, використання достатньої кількості наочного матеріалу.
4. Використання методів і прийомів роботи з урахуванням психолого-педагогічних особливостей класу.
5. Перш ніж проводити інтегровані уроки, вчитель початкових класів має ознайомитися з методикою проведення та структурою таких уроків, вільно володіти навчальним матеріалом інтегрованих предметів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна національна програма "Освіта" Україна XXI століття – К., Райдуга. – 1994. – С. 5.
2. Отич О. Мистецька освіта як складова система неперервної професійної освіти // Професійна освіта: педагогіка і психологія / За ред. І. Зязюна, Н. Ничкало, Т. Левицького, Ю. Вільш. – Ченстохова – Київ, 2003. – С. 170.
3. Рудницька О.П. Педагогіка мистецтва: пошуки, перспективи // Професійна освіта: педагогіка і психологія / За ред. І. Зязюна, Н. Ничкало. – Вип. II. – Київ – Ченстохова. – 2000. – С. 237-239.
4. Тименко В. Художня праця: Програма інтегров. курсу для 1-4 кл. // Початкова школа. – 1997. – № 8.

Матеріал надійшов до редакції 15. 03. 2005 р.

Колесник Н.Е. Интегрированные формы обучения в системе подготовки будущих учителей младших классов к организации художественно-технического творчества учеников.

В статье представлены анализ и обобщение опыта использования интегрированных форм обучения в процессе подготовки будущих учителей младших классов к организации художественно-технического творчества учеников.

Kolesnyk N.Ye. Integrated Forms of Teaching in the System of Prospective Teachers' Training for Organizing Technical and Artistic Creativity of the Students.

The article dwells on the analysis of the experience of employing the integrated forms of teaching in the process of training prospective teachers of junior students to organize technical and artistic creativity of the students..